

Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка: [За ред. О.В.Гаврилова, В.І.Співака - Вип. XVII в двох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна.- Кам'янець - Подільський: Медоборн-2006, 2011. - С.229-336

УДК 376.33

С.Д.Яковлева

ОСОБЛИВОСТІ СТАНУ МОТИВАЦІЙНО-ПОВЕДІНКОВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Створення оптимальних умов для соціально-психологічної підтримки і реабілітації дітей з психофізичними вадами розвитку відноситься до найбільш важливих соціальних завдань, оскільки кількість дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку не лише не зменшується, а з кожним роком зростає. Щорічно 7,5 млн. дітей народжується у світі з вадами розвитку, 30 % з яких – це діти з спадковою та вродженою патологією.

Досвід навчання та виховання дітей з вадами психофізичного розвитку свідчить про наявність в них значних компенсаторних можливостей, які реалізуються лише у відповідних соціальних умовах.

Діти з слуховими порушеннями належать до групи дітей з сенсорними вадами розвитку і повинні бути соціалізовані у суспільство.

Як правило, чим сильніше порушення слуху, тим меншу роль він виконує в житті людини. Але наявність невеликих залишків слуху мають важливе значення в загальному розвитку дитини, адже людина і навколишнє середовище знаходяться у постійному зв'язку та взаємлжії за рахунок сенсорних органів. І чим ближче дитина до проявів зовнішнього світу, тим глибше вона сприймає оточуюче, формуючи свій світогляд, який проявляється в ідеалах, установках, соціальних нормах поведінкових реакцій.

Світогляд в свою чергу формує мотивацію, яка залежить від обставин, а в нашому випадку – в дитини з порушенням слуху – від інтересів, потягів та бажань дитини.

За концепцією « ієрархії мотивів» А.Маслоу, змістовний підхід до теорії мотивації складає піраміду з 5 основних груп потреб, на верхівці якої знаходяться потреби самоактуалізації [1]. Така ієрархія дозволяє розвиватися мотиваційній сфері, процес розвитку якої необмежений.

«Поведінка – це організована діяльність, яка здійснює зв'язок організму з навколишнім середовищем», - як зазначав С.А.Рубінштейн. Отже поведінка пов'язана в свою чергу з мотивацією [2].

Мотиваційна та поведінкова сфера формують певну систему в дітей з вадами слуху, яка залежить від місця перебування дитини, зацікавленості її, її взаємовідносин в групі однолітків, поведінкових реакцій по відношенню до занять, до оточуючих дорослих, до батьків тощо.

Мотиваційно-поведінкові реакції відображають психічні властивості та емоційний стан дитини. Регуляція поведінки характеризується виділенням сприйнятих зором предметів, а також локалізацією їх на основі просторового слуху.

Рівень сформованості мотивації до навчання дає можливість отримати первинні дані про силу нервових процесів.

У зв'язку з вищезазначеним було проведено експериментальне дослідження мотиваційної сфери та поведінкових реакцій у групі дітей з слуховою сенсорною депривацією (слабочуючих) у кількості 60 осіб віком від 7,3 до 10 років, в яких був виставлений діагноз: Туговухість 2-4 ступеня. Діти навчалися у спеціальній школі-інтернат № 29 для слабочуючих м.Херсону. Контрольну групу дітей склали учні ЗОШ молодших класів того ж віку у кількості 164 особи, що не мали порушення слуху.

Попередньо групи було поділено на 4 підгрупи за силою нервових процесів, відповідно: сильний, середній, нижче середнього та слабкий типи.

Мотивація визначалася шляхом анкетування учнів, яке проводилося у письмовій формі індивідуально з кожною дитиною. Додатково кожне з запитань анкети роз'яснювалося експериментатором.

Учням було запропоновано відповісти на питання і, в залежності від відповіді, виставлявся бал. Кожне з питань анкети, додатково роз'яснювалось експериментатором. Форма, за якою проводилось анкетування, представлена в таблиці (Табл 1).

Табл. 1

Анкета для визначення шкільної мотивації

	Питання	3 бали	1 бал	0 балів
1.	Тобі подобається ходити до школи?	Так	Не дуже	Ні
2.	Вранці ти з радістю ідеш до школи чи тобі хочеться залишитися вдома?	Іду з радістю	По різному	Хочу залишитися вдома
3.	Як би вчитель дозволив не приходити до школи, як би ти вчинив?	Ішов би до школи	Не знаю	Залишився би вдома
4.	Тобі подобається коли відмінюють уроки?	Ні	По різному	Подобається
5.	Ти б бажав щоб не було домашніх завдань?	Ні	Не знаю	Так
6.	Ти б хотів, щоб в школі залишились тільки перерви?	Ні	Не знаю	Так
7.	Ти часто розповідаєш про школу батькам і друзям?	Так	Рідко	Взагалі не розповідаю
8.	Ти б хотів іншого вчителя, більш доброго?	Ні	Не знаю	Так
9.	У тебе в класі багато друзів?	Так	Мало	Ні
10.	Тобі подобаються твої однокласники?	Так	Не дуже	Не подобаються

Після анкетування бали сумуються і за цим показником оцінюється рівень сформованості мотивації навчання (за кожен першу відповідь – 3 бали, проміжний бал – 1, останній – 0 балів). Максимальна оцінка 30 балів. Чим вищий бал, тим вищою є шкільна мотивація. Для зручності ми перевели бальні оцінки в рівень.

- 25-30 балів – сформовано відношення до себе як до школяра, -висока учбова активність;

- 20-24 бали – відношення до себе як до школяра практично сформовано – достатній рівень;
- 15-19 балів – позитивне відношення до школи, але школа привертає більше позаучбовими сторонами – середній рівень;
- 10-14 балів – відношення до себе як до школяра не сформовано – нижче середнього рівня;
- Нижче 10 балів – негативне відношення до школи – низький рівень навчальної мотивації.

Методики дослідження психофізіологічних особливостей та психічного стану дітей з вадами слуху були адаптовані відповідно до обраного контингенту досліджуваних з реалізацією диференційованого підходу, урахуванням перцептивного, когнітивного та психомоторного розвитку дітей вищезначеної категорії.

Відповіді на анкети в дітей контрольної групи мало відрізнялися від групи дітей з сенсорною вадою, про що свідчать дані таблиці 2.

Таблиця 2.

Узагальнені результати анкетування щодо мотивації навчання слабочуючих молодших школярів відповідно до типів НС.

Групи	Типи НС	№ запитання анкети										Середні бали
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Слабочуючі учні	Сильний n=22	2,82 ± 0,26	2,23 ± 0,48	2,55 ± 0,38	2,23 ± 0,48	2,33 ± 0,44	2,5 ± 0,43	2,55 ± 0,38	1,95 ± 0,38	2,64 ± 0,48	2,22 ± 0,48	24,0 ± 1,0
	Середній n=11	2,64 ± 0,55	2,46 ± 0,62	2,27 ± 0,68	1,46 ± 0,69	1,18 ± 0,66	1,46 ± 0,69	1,55 ± 0,82	1,91 ± 0,7	1,64 ± 0,46	1,91 ± 0,87	18,4 ± 1,9
	Нижче- середнього	2,41 ± 0,48	2,12 ± 0,57	2,24 ± 0,57	1,59 ± 0,58	1,7 ± 0,51	2,06 ± 0,52	1,82 ± 0,62	1,71 ± 0,51	1,94 ± 0,53	2,24 ± 0,57	19,7 ± 1,7

	Слабкий n=10	1 ± 0	1,4 ± 0,6	0,8 ± 0,3	0,4 ± 0,37	0,8 ± 0,3	1,5 ± 0,77	1,5 ± 0,77	1,5 ± 0,77	1,7 ± 0,83	1,4 ± 0,6	12,0 ± 1,35
Учні ЗОШ n=164	Сильний n=11	2,82 ± 0,41	2,64 ± 0,55	2,82 ± 0,41	2,64 ± 0,55	2,64 ± 0,55	2,82 ± 0,41	2,64 ± 0,55	0,64 ± 0,55	2,64 ± 0,55	2,55 ± 0,7	26,8 ± 1,9
	Середній n=76	2,7 ± 0,18	2,54 ± 0,2	2,51 ± 0,2	2,05 ± 0,23	1,42 ± 0,21	1,82 ± 0,24	2,16 ± 0,24	2,03 ± 0,24	2,32 ± 0,23	2,37 ± 0,22	21,5 ± 0,9
	Нижче- середнього	2,56 ± 0,29	2,42 ± 0,33	2,44 ± 0,33	2,19 ± 0,37	1,5 ± 0,36	1,86 ± 0,35	2,08 ± 0,38	2,19 ± 0,35	1,75 ± 0,35	1,92 ± 0,36	20,5 ± 1,6
	Слабкий n=41	2,02 ± 0,32	1,71 ± 0,32	1,49 ± 0,33	1,37 ± 0,32	1,24 ± 0,27	1,44 ± 0,29	1,88 ± 0,32	1,39 ± 0,28	1,83 ± 0,34	1,98 ± 0,32	16,3 ± 1,5

На перше запитання анкети 28,85 % учнів з вадою слуху відповіли позитивно, що характеризує їх бажання відвідувати школу. Це питання в деякій мірі відображає запитання № 3, яке також стосується відвідування школи. Мотивація щодо відвідування школи у більшості дітей пов'язана із спілкуванням з однокласниками. Це стосується 67,31 % учнів, але на даному фоні виділяється певна кількість дітей з порушеним слухом – 7,69 % (4 особи), які не мають друзів серед однокласників, а 13 учнів (25 %) мало спілкуються з однолітками.

З даних таблиці видно, що перше місце в слабчующих учнів займає соціально-нормативна мотивація відвідування школи. Комунікативні мотиви посіли друге місце, тобто спілкування з друзями, пізнавальна діяльність – третє місце, хоча заохочення з боку дорослих займають не останнє місце серед усіх мотивів.

Отримані дані серед слабчующих учнів молодших класів розподілилися наступним чином:

- високий рівень навчальної мотивації показали 23, 08 % всієї вибірки, тобто 12 учнів молодшої школи;

- достатній рівень показали 36, 54 % (19 учнів);
- середній рівень – 18 учнів, тобто 34,62 %;
- нижче середнього – всього 3 учнів – 5, 76 %.

За даними рівнів мотивації була складена таблиця 3.

Таблиця 3.

Рівні мотивації щодо відвідування школи в експериментальних групах

Групи	Рівень мотивації			
	високий	достатній	середній	Нижче середнього
Слабочуючі учні n = 60	25 % (13)	34,62 % (18)	34,62 % (18)	5,76% (3)
Учні ЗОШ n = 164	30,86 % (50)	27,78 % (45)	24,07 % (39)	17,28 % (28)

За свідченням таблиці 3. в групі дітей ЗОШ вищий відсоток учнів, в яких відношення до себе як до школяра сформовано набагато слабше, ніж в дітей з сенсорною вадою. Середній рівень мотивації у порівнянні з експериментальною групою також дещо знижений, тоді як високий рівень мотивації в обох групах відрізняється не значно.

Можна стверджувати, що в дітей з слуховою сенсорною депривацією в молодшому шкільному віці відмічається недостатній рівень мотивації навчання, в той же самий час емоційний фактор та комунікативна спрямованість виступають на перший план, тобто позитивне відношення до школи спричинене позаучбовою діяльністю - це свідчить про необхідність зацікавлення дітей учбовою діяльністю, яка стосується навчального процесу та компетентності вчителя.

Анкетування проводили на фоні спостереження за поведінкою дітей для визначення характерологічних особливостей даного контингенту та з'ясування первинної сили нервових процесів за суб'єктивними даними, які в певній мірі співвідносяться з мотиваційними моментами щодо відвідування школи учнями молодших класів.

Одержані дані порівнювали з даними поведінкових оцінок за таблицею Ю.З.Гільбуха та 5-бальною шкалою інтенсивності якостей поведінки, де:

25 - 30 балів – висока учбова активність,

20 – 24 бали – достатній рівень,

15-19 балів – середнє позитивне ставлення до школи, але пов'язане з позаучбовою діяльністю,

10-14 балів – нижче середнього – не сформовано ставлення до школи,

Менше 10 - негативне відношення до шкільного навчання.

Згідно середніх показників за таблицею Ю.З.Гільбуха було відмічено, що в дітей даної групи достатньо сконцетрована увага, високий рівень поведінки (4,0), достатня загальна працездатність (3,71) та комунікабельність (3,82). Діти нормально відносяться до навчальних труднощів (3,63), що свідчить про їх готовність до шкільного навчання.

У порівнянні з групою контролю дані розподілилися наступним чином: (табл. 4.)

Таблиця 4.

Показники поведінки дітей згідно таблиці Ю.З.Гільбуха

Групи	Концентрація уваги	Опір невдачам	Віношення до труднощів	поведінка	Виконан. завдань без ознак напруги	працездатність	комунікабельність	відповідальність	конфліктність	Сума балів
Слабочую n= 60	3,71 ± 0,21	3,31 ± 0,19	3,63 ± 0,18	3,98 ± 0,16	2,96 ± 0,32	3,71 ± 0,17	3,83 ± 0,2	3,39 ± 0,28	3,42 ± 0,25	31 ± 1,08
Учні ЗОШ n= 164	3,0 ± 0,16	2,86 ± 0,17	2,88 ± 0,17	2,87 ± 0,17	2,86 ± 0,16	2,81 ± 0,17	2,99 ± 0,14	2,96 ± 0,17	2,77 ± 0,29	25,9 ± 0,69

Кількісні показники таблиці 4. вказують на сприймання обома групами респондентів своєї особистості в якості школяра, тобто в них достатньо сформована поведінка поведження у школі та у спілкуванні, але на відміну від

групи контролю в слабчующих дітей кількісні показники дещо вищі, що може свідчити про більш високий рівень мотивації до шкільного навчання.

Загалом в обох групах дітей відмічається достатньо високий рівень поведінкових реакцій.

Більш показові результати поведінкових реакцій спостерігаються при розгляданні показників обох груп досліджуваних відповідно до сили нервових процесів. Табл. 5.

Табл. 5.

Показники поведінкових реакцій в експериментальній та контрольній групах

Групи		Концентрація уваги	Опір невдачам	Відношення до труднощів	поведінка	Виконан. Завдань без ознак напруги	працездатність	комунікабельність	відповідальність	конфліктність	Сума балів
Слабчующі п = 60	Сильний п=22	3,68 ± 0,3	3,4 ± 0,28	3,73 ± 0,28	3,95 ± 0,21	2,95 ± 0,52	3,82 ± 0,26	3,82 ± 0,38	3,32 ± 0,46	3,5 ± 0,45	31,09 ± 2,14
	Середній п=11	3,72 ± 0,32	3,27 ± 0,43	3,36 ± 0,34	4,36 ± 0,34	3,0 ± 0,67	3,73 ± 0,32	3,91 ± 0,47	3,45 ± 0,55	3,27 ± 0,68	32 ± 2,23
	Нижче серед.п= 17	± 0,34	3,12 ± 0,36	3,65 ± 0,41	3,76 ± 0,34	2,94 ± 0,61	3,59 ± 0,37	3,82 ± 0,27	3,35 ± 0,51	3,41 ± 0,32	31 ± 2,43
	Низький п=10	3,4 ± 0,37	3,8 ± 0,31	3,5 ± 0,38	4,4 ± 2,8	2,8 ± 0,74	3,8 ± 0,31	3,7 ± 0,35	3,5 ± 0,61	3,4 ± 0,61	32,9 ± 3,15
ОШ	Сильний п= 11	3,27 ± 0,68	3,36 ± 0,75	3,27 ± 0,44	3,55 ± 0,63	2,73 ± 0,44	3,0 ± 0,67	3,36 ± 0,34	3,64 ± 0,86	3,45 ± 0,86	29,36 ± 4,89
	Середній п=76	2,93 ± 0,24	2,84 ± 0,24	2,84 ± 0,26	2,83 ± 0,25	2,95 ± 0,24	2,75 ± 0,25	3,05 ± 0,19	2,91 ± 0,24	2,62 ± 0,29	25,66 ± 2,02

	Нижче серед. п=17	2,86 ± 0,36	2,61 ± 0,41	2,69 ± 0,37	2,56 ± 0,41	2,44 ± 0,34	2,64 ± 0,38	2,72 ± 0,37	2,86 ± 0,4	2,97 ± 0,74	23,69 ± 3,03
	Низький п=41	3,22 ± 0,3	3,02 ± 0,29	3,05 ± 0,31	3,07 ± 0,32	3,09 ± 0,35	3,02 ± 0,32	3,07 ± 0,26	2,98 ± 0,37	2,71 ± 0,41	27,68 ± 2,72

Дані таблиці свідчать про більш високі показники поведінкових реакцій в групах дітей з сенсорною слуховою депривацією у порівнянні з учнями загальноосвітньої школи. З проведеного дослідження було з'ясувано, що діти молодшого шкільного віку з порушенням слуху краще сконцентровані на сприйняття навчального матеріалу, більш відповідальні на налаштовані на навчальну діяльність, ніж діти контрольної групи.

Література:

1. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы /Пер. с англ. – М., 1999.
2. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Просвещение, 1976. – 416 с.

Анотація:

В статті представлено дослідження мотиваційно-поведінкових реакцій дітей молодшого шкільного віку з слуховою сенсорною вадою (слабочуючі) у порівнянні з учнями ЗОШ того ж віку. Виявлено вільш високі показники шкільної мотивації в дітей з сенсорною вадою.

Ключові слова: психо-фізичні вади розвитку, слабочуючі, слухова сенсорна депривація, мотивація, поведінкові реакції.

Аннотация:

В статье представлено исследование мотивационно-поведенческих реакций детей младшего школьного возраста со слуховой сенсорной депривацией (слабослышащие) в сравнении с учащимися ООШ того же возраста. Получены данные, свидетельствующие о более высоких показателях школьной мотивации у детей с сенсорным пороком развития.

Ключевые слова: психо-физические пороки развития, слабослышащие, слуховая сенсорная депривация, мотивация, поведенческие реакции.